

Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu Ülikool

Dialog privaatse ja avaliku elu vahel

Inimese ja keskkonna suhete peegeldus pärimuses

Elektrooniline konverents
Täienduskoolituskursus

**18.02. – 18.05. 2002
Tartu 2002**

Tiiu Jaago, Mare Kõiva (koost.)
Lehti Pilt, Liisa Vesik (e-konverents)
Kairika Kärсна, Kristi Salve (tõlketoimetajad)
Andres Kuperjanov (küljendus)

Trükise valmimine on seotud Eesti Teadusfondi grantidega nr 3576 ja 5117.
E-konverents ja täienduskoolitus on seotud sihtfinantseeritavate teadusteemadega “Argikultuuri protsessid ajaloolises ja kaasaegses perspektiivis” TFLAJ0531 ning “Eesti ja sugulasrahvaste folkloor: zanrid, struktuur, tüpoloogia, historiograafia” 0050332s98.

ISBN 9985-867-12-2

© Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu Ülikool
autorid

Sisukord

Tööjuhend	5
1. teema. Inimene ja koduloom 13.03.2002.	7
Marika Mikkor (Tartu). Minu merisigade elust	9
Henni Ilomäki (Helsingi). Loomad rahva meeles ja rahvaluule keeles	13
2. teema. Inimene ja emotsioonid 20.03.2002.	19
Emmanuel Habimana & Line Massé (Kanada). Kadeduse avaldumise vormid ja isiksusehäired	21
Ene Vainik (Tallinn). “Kuumaverelised” eestlased. Eestlaste rahvalikust emotsioonikategooriast	29
3. teema. Ränne ja lootused 27.03.2002.	43
Aivar Jürgenson (Tallinn). Siber – metsik ja kodune. Siberi-eestlaste loodustunnetusest	45
Brigitte Bönisch-Brednich (Göttingen-Wellington). Migratsioon ja jutustus	57
4. teema. Sillad inimeste ja maailmade vahel 10.04.2002.	64
Maili Vabrit (Tartu). Sünnipäev – endale ja teistele, korduv ja kordumatu	66
Argo Moor (Tartu). Surmateadlikkus: kas juhitud protsess või tarumeeriv kogemus?	74
5. teema. Inimene ja kodu 17.04.2002.	86
Tiiu Jaago (Tartu). Kodu mõiste muutumisi 20. sajandil	88
Liina Rootalu (Peterburi). Peterburi eestlaste mõtteid kodust	99

5. teema

Inimene ja kodu

Kõik sündis nõnda, nagu Ants soovis: laev lagunes ära ja sinna asemele kasus saar; Ants elas toreda lossi sees ja valitses üle kõige saare (Eesti muinasjutud. Tallinn 1967, lk 331–333).

20. sajandi sündmuste käigus on kodu ja pere tähendus eesti ühiskonnas muutunud: täispööre toimub selles, kas kodu kui territoorium (hoone jms) ja majapidamine on midagi, mis on inimesest üle või on kodu inimese privaatilm, kuhu ta tuleb “enda” juurde väljast.

Kuidas tunda ära kodu välised ja sisemised, nähtavad ja nähtamatud piirid?

Kuidas mõistavad kodu need inimesed, kes on vahetanud või kes vahetavad pidevalt elukohta?

Tiiu Jaago. Kodu mõiste muutumisi 20. sajandil

Liina Rootalu. Peterburi eestlaste mõtteid kodust

Peterburi eestlaste mõtteid kodust

Liina Rootalu

Mõistet kodu on väga raske täpselt piiritleda. Kodu võib nimelt käsitleda konkreetse funktsionaalse ruumina, kuid samas on väga oluline ka sotsiaalpsühholoogiline tahk. Inimese arengule, enesetunnetusele ja väärtushinnangute kujunemisele pannakse alus kodus. Seega tuleks alustada lapsepõlvkodust ja inimese mõistmiseks uurida peresuhteid. Kodu on selles suhtes vaadeldav nagu protsess, mis kulgeb kogu elu kindlates ruumilistes ja ajalistes piirides. Selle kaudu avanevad ajastu ja keskkonna probleemid.

Inimene loob oma kodu mitte ainult ainelises, vaid ka vaimses tähenduses. Kodus joonistub välja see, mis on sügavalt isiklik ja individuaalne. Kodu aitab inimesel maailmas orienteeruda. Kodu mõiste juurde kuulub küsimus identiteedist ja sotsialiseerumisest. Identiteet pole muutumatu suurus, vaid lakkamatult teisenev sotsiaalpsühholoogiline realiteet. Rahvusluse käsitlus peab muutuma ja ongi juba muutunud. Tänapäeva iseloomustab hulk eripalgelisi samasuseotsinguid, millega seondub ka kodutõlgenduste paljus.

Viimase saja aasta jooksul aset leidnud rände tulemusena on eestlus murenenud kodu- ja väliseestluseks. Tänapäeval hoitakse ja kantakse rahvustunnet edasi ka Eestist eemal olles. Eestlaseks peetakse end (vanemate) sünnimaa, rahvuse või keeleoskuse alusel. Emigrantide 4–5 põlvkonna jooksul toimub psühholoogiline akulturatsioon, millega kaasnevad väärtushinnangute ja hoiakute muutused.

Tänapäeval tõlgendatakse rahvusluse mõistet avatumalt. Ruumilised ja ajalised suhted on 20. sajandi jooksul korduvalt muutunud.

Emigratsioonis on eestlus individuaalne valik. Tuleb ise määratleda oma suhe eesti kultuuriga, luua oma kultuuriruum ja elustiil. Inimene areneb lokaalses ruumis, kuid liigub samas üha rohkem globaalses maailmas. Miks ühesugune sotsiaalne kontekst tekitab erisuguseid identiteete? See sõltub isiksusest, mille kujunemisel on kodu väga oluline.

Tasapisi assimileeruvad Venemaa eestlased venelastega. Esivanemate eesti päritolu on neil üheks identiteedi tunnuseks teiste seas. Muutunud väliseestlus on tegelikkus, millest tuleb lähtuda.

Järgnevalt tutvustan intervjuusid, milles uurisin Peterburi eestlaste koduga seotud arvamusi. Peterburi eestlus säilib ning on nähtav ja kuuldav eelkõige kodudes. See pole nähtav niivõrd asjades, kui just hoiakutes ja suhtumistes. Kust suhtumine on tulnud ja mis teeb kodu eestluse kandjaks, on osutunud keerukaks küsimuseks. Peterburi eesti kodudes tuletavad üksikud esemed ja ruumikujunduselemendid tõesti meelde midagi eestipärast, kuid ruumide üldilme sõltub siinsete inimeste materiaalsetest võimalustest. Ometi on need kodud venelaste omadest erinevad. Seal olevad esemed on kui juhuslikud eestlust toetavad sümbolid, kuid neid ei saa parima tahtmisega korral pidada eestluse arendajaks.

Kõik üksteist intervjuud on tehtud eesti keeles. Küsitletud inimestele on nende eesti päritolu mäletamine ja edasikandmine oluline. See oligi valiku aluseks. Ei saa öelda, et informantidel oleks mäletada ühine ajalugu: kõige noorem küsitletutest on 14-, vanim 85-aastane. Igaühel on väga isikupärane maailmanägemine. Kodu mõiste avaneb siin mitmest vaatenurgast, ning see vaatenurk sõltub lõpuks ka küsitlejast ja tema kodust. Loodetavasti iseloomustavad alljärgnevad katkendid veidigi Peterburi eestlust.

Maakohtades on suur erinevus eesti ja vene vahel kodude kujundamisel. Eestlastel on kõik kuidagimoodi pehmem, villane. Venelastel on kõrged voodid, palju patju. Käterätikud ripuvad piltide, ikoonide peal. Kui ma astun eesti tuppa, on nagu vähem valgust, rohkem hubasust, kodusust, soojust. See on tekkidest ja vaipadest. Venelastel on fotod pandud seinale, suures raamis, mis on täis palju väikeseid fotosid. Eestlastel on ilusad suured pildid raamide sees.

Kodu ei ole üksik korter, see on see koht, kus tunned end koduselt, ma ei tea, mis asi see on.

Minu elu koosneb paljudest väga erinevatest perioodidest, mis pole üksteisele sarnased. Elu on nagu jagunenud kildudeks, mis omavahel ei sobi. Samasugused on olnud ka korterid, kus olen elanud.

Peterburi inimesed räägivad vahel, et tahaks ainult siin elada, see on minu linn. Mul ei ole sellist tunnet. Linna ma tunnen hästi, võin ekskursioone juhatada. Paljud kohad siin meeldivad väga, aga ma tahaksin elada maal. Üksvahe tahtsin Eestis talu osta, aga ei õnnestunud. Luugas oli mu lapsepõlvkodu, sinna tahtsin tagasi. Soe tunne on jäänud, kuigi seal on sõjaga palju muutunud.

Lõuna-Eesti ühes talus tundsin, et nagu oleksin siin elanud, et sattusin koju. Pärast ma mõtlesin, et päris kodust tunnet pole kusagil üldse olnudki. Lapsepõlves oli hea, nüüd on see majagi kadunud. Eestis ma tunnen, et olen kodumaal, kuigi olen sündinud ja kogu elu elanud Venemaal (Helga, 80-aastane, endine õppejõud).

Kodus isa laulis ja mängis pille. Kodust ma teangi palju eesti rahvalaule. Vahel laulsin kaasa, aga kõiki sõnu ei teadnud. Viisid on mul kõik meeles. Kui ma kuulen vanaaegset eesti laulu, hakkab nutma, ei tea mikspärast. Lapsepõlvkodu tuleb meelde.

Ikka see asi on tähtis, et mind õpetas käsitööd tegema ema. Mina annan oma tütrele seda oskust, mis ma oskan. Tütretütardele meeldivad eesti rahvariided. Ma tegin neile kõik ise.

Pool aastat elan suvilas, seal on mu teine kodu. Suvilas on mul kõik eesti moodi: puhas, ei ole rohtu nagu venelastel, neil on aias pikad rohud. Venelased on rohkem lohakad ja laisad. Nad joovad palju, seepärast on vaesed ja virelevad. Kes teeb hästi, neid on venelaste hulgas vähem kui eestlastel. Eestlased on kõik korralikud, nad on töökamad.

Mul on murud nagu Eestimaal igal pool. Eestist tõin lillesibulaid. Istutasime õunapuid.

Korterisisustuses tunnen vahest erinevust venelastega. Neil on ikka lohaku, ei ole stiili, ei tunta seda.

Ema oli väga täpne, korralik. Tema ka ei armastanud mustust. Kõik tegi korralikult. Mu oma tütar on töökas ja puhas naine. Ta on harjunud kõike ise tegema. Ma ise olen samasugune.

Kodu on ikka kodu. Sa tuled koju, oled omas ruumis, teed mis tahad. Eesti elemendid on korterikujunduses tähtsad. Meil on palju linikuid, pilte, vaipu, mis on eestipärased.

Kodu on ikka sünnipaik. Minu jaoks on see Peterburg. Kuigi ma olen eestlane, olen selle üle uhke ja mulle on lähedane eesti eluolu, ma armastan seda, aga kodu on mul ikkagi Peterburg. Mõtlen, et kui sõita siit ära, kuhu ma sõidan, kus ma leian veel kusagil niisugust linna kui on Peterburg. Mulle meeldib Eestimaal käia, aga sinna elama minna ei taha, pole kunagi tahtnud. Mis ma seal ikka teen, mul ei ole kodugi, korterit seal (Erna, 75-aastane, endine tööline).

Mina armastan väga aias tegeleda, olen seal nagu kodus. Venemaal on venelastel ikka kapsamaa, siin pole kunagi olnud aiakujundust. Eestist sain palju ideid. Näiteks muru, puhas muru ja seal sees mõned krookused ainult. Siis põõsastest aed, ilusasti püगतud. Nikolskis tegin kiviiktaimlat, seda tuldi vaatama kui imetegu. Taimi tõin Eestist kaasa, saadeti ka panderolliga mai- ja lumekellukesi. Praegu on terve Nikolski neid täis, kõigile andsin taimi aastate jooksul. Üks naaber käis isegi varastamas, kukkus sisse. Aias oli veel palju sireleid, kolme sorti: valged, tume- ja heledillad. Toalilli oli mul ka väga palju.

Eestis käies korjasin küpsenud kastanimune ja panin maja juurde maha. Nüüd on terve allee sellest tulnud, 27 aasta jooksul. Enne sealkandis ühtegi kastanit ei olnud.

Venelastel on korterites kõik liiga ülekuhjatud. Kuskil ei ole vaba ruumi, ei saa hingata. Mööbliga ja pisi-asjadega on üle koormatud. On ju väga ilusaid, korralikke, puhtaid kodusid, aga kuidagi ei tundu kodune. Armastatakse väga kristalli, kulda. Vene

lihtsates peredes on piltideks fotod. Kunstiteoseid, graafikat, akvarelli üldse ei leidu. Kui on, siis veel õlimaali vahel.

Kui tulin Peterburi, siis meeldivamad asjad võtsin ikka kaasa, nagu ümar laud ja pildid. Eestikeelseid raamatuid on mul väga palju, kõik eesti kirjastustelt. Enne sõda olid mul tellitud Nobeli laureaadid, Põhjamaa romaanid. Lugesin kõik läbi. Vanainimese kohta on hea, ma leian, et mul jätkub õhku ja ruumi. Kuid ma ei tunne, et olen eesti kodus, olen lihtsalt oma kodus. Aga hea on vaadata eesti asjakesi. Kui kaasmaalased tulevad külla, siis nad on rõõmsalt üllatatud, et see ongi nagu eesti kodu. Kodu on minu kindlus (Aino, 85-aastane, endine õpetaja).

Kodu on see koht, kuhu tahaks ikka ühtepuhku tagasi minna. Kodu on lai mõiste, võib öelda korter, on ka kodumaa, riik. Kodust tahad vahel ära minna, aga ikka tahad tagasi tulla, kindlasti tuled tagasi. Kodu on koht, kuhu sind alati oodatakse. Ehk ma olen maailmakodanik, kodumaad pole mitte kusagil. On ju praegu palju inimesi, kes käivad paljudes riikides ja tunnevad end igal pool hästi, koduselt. Eestimaa on minu jaoks kodumaa, aga et mul ei ole seal kodu, siis ta ei ole mulle täitsa kodumaa.

Suurlinn väsitab, noorest peast ei saanud sellest nii aru. Väikeses linnas tahaks olla, looduses käia... Ma olen mõelnud ikka, kas ma tahaks Eesti minna, kui mind siin midagi kinni ei hoiaks, kas ma läheks... Ma arvan, et siis läheks küll. Õhk on seal teine, vere kutse nagu oleks sees (Elviira, 58-aastane, sotsiaaltöötaja).

Peterburis ma olen kodumaal, kuid siin pidevalt elada ei taha, tahan aeg-ajalt ära käia. Esimest korda vene külas käies sain aru, et see on hoopis teine maailm, kuigi venekeelne. Linn on minu keskkond. Hiljuti läksin kaheks päevaks esimest korda jalgsimatkale. Kui tagasi linna tulin, oli füüsiliselt väga halb. Tundsin end nagu välja-pigistatud sidrun. Võibolla läks minust linnavaim välja.

Mis teeb kodu koduks? Tavaliselt, kui ma pöördun kusagilt tagasi Peterburi, algab minu jaoks kodu juba metroos. Näod, kes sõidavad eskalaatoril vastu, tunduvad tuttavad, omased. Hiljem, kui ma lähen mööda oma tänavat korteri poole, siis on olulised lõhnad, oma õue ja maja lõhnad. Nad on täiesti kindlad. Kui astun oma tuppa, uurin, kas asjad on kõik kohal. Seejärel istun diivanile ja kohe hakkam tuttavatele helistama. Minu jaoks linnas on koduks ka mu sõbrad. Võin tundide kaupa helistada, rääkida nendega, armastan seda.

Minu tuba, kodu on puhtalt venelik, õigemini nõukogulik, vanemate muretsetud mööbel, masstood. Mul on oma eesti nurk, kus on mulle lähedased asjad, nagu eesti lipp, veski, rahvariides nukud. Teine on Novgorodimaa nurk keraamikaga, mänguasjadega, ilusate kividega kohtadest, kus käisin. Kolmas on jaapani nurk.

Mind huvitavad erinevad kultuurid, etnilised ja etnograafilised eripärad. Tegin ise eesti ornamendiga batikut ja gobelääne. Mulle meeldib käsitöötgemine väga. Sain aluse instituudis, kus õppisime erinevaid tehnikaid. Eestis õppisin eestipärast käsitööd tegema rahvakunstilaagrites. Tegime nahast esemeid, vitraa•e, rahvariideid. Ma käin Eestis olles alati kunstigaleriides ja õpin seal. Väga meeldib lillekujundus, postkaartide kultuur. Oma kodu kujundan ka enda tehtud asjadega.

Tänu Eesti Seltsile hakkasin eestlasi paremini mõistma. Siinsed eestlased on juba vene värvinguga peterburglased, eriti need, kes siin õppisid. Mul on nendega kergem suhelda kui päriseestlastega (Veroonika, Elviira tütar, 25-aastane, kunstnik).

Mul oli kodutunne lapsepõlves lasteaias. Kui ma Peterburi tulin, oli siin kõik mul eestipärane: villased laua-, tugitoolikatted, linikud, küünlad ja küünlajalad, eesti puunukud, põrandavaas, savinõud, eesti raamatud. Tegin käsitööd, kudusin palitu, kampsuni endale ja teistele.

Hiljem sattusin väga suursugusesse vene perre, kus tundsin end väga hästi. See oli mu mehe vanematekodu. Igal pool oli väga puhas, korralik. Laud oli alati ilusasti kaetud ja alati suhtuti minusse heatahtlikult.

Viimasel ajal pole tähtis niivõrd eestipärane kujundus, kui suhtlemine eestlastega. Peterburi eestlased on meie pere. Asjad on seotud ikka inimestega, kes neid kinkisid. Praegu ei ole Peterburis vahet eesti ja vene korteritel. See oleneb inimeste materiaalsest võimalusest (Aino, 60-aastane, endine treener).

Kodu on minu jaoks ema ja inimsuhted. Lapsepõlvkodust on mul meelde jäänud just hästi sõbralik suhtumine. Mäletan, et võõras, väline maailm oli kuri. Olid pärast-sõjajärgsed aastad ja meie talu põletati maha. Kodutunde annavad inimesed, oma pere. Kodu jääb ikkagi silme ette terveks eluks, oma lapsepõlvkodu just, kõik mu õed ja vennad... Ka siin Peterburis tunnen selle järel puudust. See on ilmselt sellepärast, et ma nii vara kodunt ära tulin. Pärast 7. klassi läksin Rakveresse kooli. Lihtsalt oleksin tahtnud rohkem ema juures olla, emaga olla.

Kui venelasele lähed külla, on hea tunne ja kõik, aga elada seal küll ei tahaks. Lilli, kapikesi, riuleid, vaasikesi on praktiliselt küll, aga tunne on, nagu oleks kohvikus, mitte kodus. Kui sealt ära tuled ja saad oma koju, hingad kergendatult, vabalt. Mulle meeldib, kui kõik on avar ning seintel pildid, vaibad.

Tulin Peterburi mehe peresse täitsa nagu oma koju. Polnud mõtetki, et võidakse minu vastu olla. Mõlemad, nii äi kui ämm on kõrgema haridusega, õppejõud. Toidunõud olid uhked, lauad ilusasti kaetud, söögid missugused, rääkimata külalislahkusest. Kui palju mulle õpetati, näiteks küpsetamist! Mööbel, vaibad, riided, kõik olid ilusad. Väga intelligentsed, vaiksed, korralikud inimesed. Polnud laaberdamist ega joomist (Aino, 60-aastane, endine keemik).

Kodutunne tuleb seal, kus olen suhteliselt kaua, ja eriti, kui tulen teist korda. Mul oli küll kodutunne, kui esimest korda sain Pukka, siis mul oli fantastiline tunne. Eesti keelt ma siis veel ei osanud. Samuti tundsin ka selles majas, mis oli Alaskas. See oli nagu muinasjutus, nagu paradiisis. Kõik kokku oli oluline: loodus, inimesed. Ma tulin kuskilt pahast maailmast ja siin oli õige, normaalne maailm. Pärast see terav tunne kadus ära, ta ei saagi pidevalt olla, oluline oli just esimene mulje.

Kindlaks koduks hakkas Puka muutuma hoopis hiljem, siis kui ma hakkasin seal midagi tegema. Iga töö, oma kätega tegemine teeb kodu koduks. See ei ole mitte ainuke, kuid siiski väga oluline moment. Sa ise vormistad oma kodu, see on väga oluline. Tänu tööle muutub iga ekspeditsioon koduks, eriti kui tuled tagasi kohale, kus tegutsesid juba mitu aastat järjest. Esimese korraga ei saa nii sisse elada. Igast ekspeditsioonist ma mäletan kõik ja see on juba 1966. aastast alates.

Põhikodu oligi Kesk-Aasias, Turkmeenias. Koduks ei jää käidud kohad igaveseks. Kui sinna enam tagasi ei lähe, kaob pikapeale see kodutunne. Inimsuhted on väga olulised. Kui sul kõrval on vaenulikud inimesed, siis ei ole sul kunagi mingit õiget kodu. Tuttavate, sõprade korterid on mulle lähedasemad kui praegune ema korter. Ühesõnaga, see kodu ja mittekodu ei ole niimoodi nagu erinevad asjad, pigem nagu kaks ekstreemset punkti, mille vahel on igasugused variandid. Eri maad ei mängi siin mingit rolli.

Mõnes mõttes ma tõesti tunnen end maailmakodanikuna, seda küll. Keel ja kõik see elu eri kohtades on teine asi, aga põhimõtteliselt pole maadel vahet. Iga kohaga, kus ma olen olnud, on mul kindel side, suhe.

Päriskodu, kuigi see ehe tunne on ka kadunud, oli see korter, kus ma olin sündinud, kus elasin lapsepõlves. Üks asi, et ta oli väga suur, mitte sellepärast, et ta tõesti oli suur, aga sellepärast, et mina olin väike. See oli välisminister Witte loss ja selles mõttes olid kõik elemendid väga uhked. Aknad olid marmorist nagu paleedel ikka. Põrandal tõeline parkett suurte ruutudega ja marmorist detailid trepikojas. Trepikoda oli lai nagu mõni tuba.

Minu jaoks oli kõige tähtsam ahi. Kui seal oli tuli, siis ma istusin kogu aja juures. Ahjusuu oli sisuliselt nagu kamin, ta oli väga suur. Üks ahi oli valge, teine sinine. Ahjud ise olid hiiglasuured, marmorist äärtega, keraamiliste plaatidega kaetud. See korter, eriti nääride ajal, oli terve põnev maailm. Mul oli ka oma nurk, kus oli palju plastmassist ja kummist loomi. Minu jaoks oli oma maailm. Igäühel oli oma nimi ja iseloom.

Ma ei räägi pigem mitte kodust, vaid kohast, kus on hea olla. Ma kardan, et kui ei ole üht kodukohta, kus on põlised juured, siis kodu on tõesti igal pool. Minu juured üldiselt on Peterburis kui linnas, aga mitte kindlas kohas. Sünnikodusse ma ju kunagi tagasi ei saa. Peterburg kui linn kogu aeg muutus minu elu jooksul ja mitu korda. Muidugi traditsioon on, lossid seisavad samas kohas, kuid samal ajal ka lossid juba muutuvad. Värvitakse üle, ehitatakse juurde. Linnas oli suur muutus, kui hakati ehitama uusi rajoone. Juurde tuli palju uut rahvast.

See tunne, et Eesti on kodu, see oli absoluutne tunne algusest peale, päris lapsepõlvest. Minu süda on siiani Elvas, ta on sisuliselt kodu, eriti ema tädi maja. Venemaa on minu jaoks võõras, lihtsalt piirima. Venemaa konkreetset hästi Euroopasse ei mahu, kuid sisuliselt ta läheb sinna. Loomulikult on ta kaugemal kui Ameerika Euroopast. Aasiast on Venemaa kaugemal kui Euroopast. Minu jaoks lapsepõlves, tänu emale, oli maailma keskus kuskil Pariisi ja Londoni vahel. See oli niivõrd selge ja kindel.

Näiteks indiaani mütoloogias koduteemat eraldi ei ole. Kodu on praegu siin, seejärel nad hakkasid elama teises orus. Kodu on org, kari, oma mäed, suguvõsa. Mitte konkreetne aed, onn, see tuleb ja kaob. Rahva mälul on 4–5 põlvkonda piiriks. On vaid kohamütoloogia: miks tekkis mägi, miks kivid on jões jne. Nüümoodi nagu eestlastel, kodutalu, ei saagi indiaanlastel olla. Euroopale on see ilmselt iseloomulik, kui tulid kariloomad ja põllumajandus (Juri, 55-aastane, arheoloog).

Kodu on koht, kus on mõnus olla. Kodu on see paik, kus ma ise olen. Kodu on minu jaoks praegu Tartu kool selles mõttes. Kodu on koht, kus ma tunnen ennast vabalt. Seal peaksid ka teised inimesed kindlasti olema, ma ei saaks olla üks. Mul tekib kodutunne vahel küll ka üks olles, kui ma olen mõnda aega, mitte kogu aeg. Ma pole kunagi üks elanud, ei tea. Terve elu ei ole mul täpset kodu olnud. See on just hea. Mulle ei meeldi olla kammitsetud ühes kohas, et see on mu kodu, millega olen seotud. Ma ei ole seotud ühegi kohaga, minu jaoks kodu on pigem vaimsus. Kodu ei olegi nii tähtis kui inimesed. Kodu pole üldse materiaalne asi, on pigem tunnetus, mis mul lapsepõlves oli. Päris lapsepõlvekodu ei olegi olnud.

See kodu oli samas nii lasteaed kui kõik minu ümber. Kodu on see, kus ma parajasti ise olen. Lasteaia tegid koduks inimesed, keda ma usaldas, kes mind austasid ja kellega oli hea olla. Tekkis mingi väike kommuun nagu. Nagu hakkad avastama maailma selles väikeses kogukonnas. Lasteaia ma elasin väljamõeldud fantaasiamaailmas. Reaalset kontakti sain, kuid see oli vaid ajendiks, et fantaasiat endale tekitada, see keerles inimeste ümber.

Meie Peterburi kodu ei olegi kodu. See ongi vaimsus, just inimesed, meie perekond. Kodu oli Peterburis küll ka korter, ma tundsin iga väiksematki detaili seelses kaoses. Seal oli kogu aeg midagi avastada. Korter oli koht, kus arvad, et seda tunned, samas kaevad seal ringi ja leiad ikka midagi uut. Pildid, vaibad, mõnesid ma väga kartsin, mõned kaitseisid mind. Kui kasvasin, siis pildid omasid vaid pildi tähenduse. Terve korter oli nagu üks maailm, mõni koht oli väga halb, mõni hea, kõik oli väga emotsionaalselt seotud. Kõik oli nii maagiline, kõik oli maagiat täis. Lapsepõlves olin nagu väike maag, kes käis kogu aeg ringi ja mõne asja suutsin nagu eemaldada, mis mind segas. Siit saingi huvi maagia vastu. Praegu on koomiline Venemaa aja peale tagasi mõelda. Nüüd järele mõeldes tunnen, et see korter oli väga huvitav, aga ma ei ole enam selline nagu tookord, elada seal enam ei tahaks.

Peterburis oli talv eriti kohutav, olin eemaldunud kõikidest inimestest, ma ei saanud õieti suhelda. Siin Tartus on teisiti, kõik on mul lähedal, saan nad kohe kätte, kui vaja on. Venemaale kindlasti ei läheks tagasi. Ma ei kannataks välja seda survet ja pinget seal. Liiga palju inimesi koos.

Erinevus on venelaste ja eestlaste vahel peen, aga tähtis niit, mis nende vahel jookseb. Ma ei hakka siin midagi ütlema, see on liiga üldine. Maailmatunnetuse küsimus on erinev, venelastel on see nagu teistsugune asi. See ei avaldu iseloomus. Nad jätavad kuidagi helgema, suurema mulje. Venemaal on inimesed väikesed, allasurutud. Eestis on teistsugused. See on keskkonna küsimus, mitte rahvuse.

Mulle meeldib olla kui kameeleon. Kui inimene Eestis küsib, kas oled venelane, ma vastan, et jah. Peterburis olen öelnud, et olen eestlane, kiir teisest maailmast. Rahvus ei

tähenda midagi, oluline on kultuur, keskkond, kus inimene kasvab üles ja muutub selle esindajaks. Kui ta sünnib, on ta lihtsalt inimene. Minu üleminekud Eestist Venemaale ja tagasi ei tekitanud probleeme.

Pukas, maal ei ole kodu siiski minu jaoks päris. Mis ma teeksin üksi seal, kui Mummit ei oleks. Kuid kui öelda, et kodu on mingi tunnetus, siis on see siiski Pukas olemas. Kodu on ka koht, millega olen harjunud. Asjad ei ole eriti olulised kodu juures. Kodu on praegu siiski kõige rohkem Tartu, mitte niivõrd konkreetne koht, vaid kui linn. Ühtne, peopesa peal. Ma tunnen Tartut juba hästi. Samas on ta nagu pisike korter, sa avastad järjest uut. Mingid otsad viivad kokku, leiad mingi inimese, keda juba tunnend. Kõik on seotud inimestega. Järgmiseks on Tartus oluline kool kui tervik, mul on seal hea olla (Liisa, Juri tütar, 17-aastane, üliõpilane).

Kodu on esiteks mingi koht, kas maja või see korter siin Peterburis, kus on oma asjad, oma inimesed, oma pere koos. Kodu oleneb sellest, kus pere on. Kui olen üksinda Eestis ja pere on Venemaal, siis kodu on ikka Peterburis. Kui on vastupidi, siis on jälle teistpidi. Tegelikult kui niimoodi öelda, siis kodu on ikka see, kus mina parajasti olen. Kus ma olen harjunud elama, kus on tavalised asjad, nagu söömine ja magamine. Seal räägin oma perega, tulen iga päev siia koju, see ongi oma koht.

Mulle meeldib meie kodu Peterburis. Siin on hästi lahe, hästi hubane. Hubaseks teevad igasugused väikesed detailid. Neid on palju ja sobivad kõik kokku. Kui asju on palju, vaatad erinevaid maailmu kogu aeg. Meie kodus on eesti maailm, teiseks vene maailm ja kolmandaks isa teadusemaailm. Eesti keel on meie kodus väga tähtis. Meil on eesti muusika, fotod Eestist. Minul on eesti nukk, kaart ja lipp. Või näiteks eesti raamatud, see on väga tähtis, kui riulid on täis mingeid eesti nimetusi. Ma olen need kõik juba läbi lugenud.

Meie Peterburi kodu võrreldes Mummi Puka koduga pole muidugi sarnane. Olles Venemaal on võimatu teha nagu Eestis, sest ikka ostad siin neid asju, mida muidu oleks ostnud Eestis. Sa oled ju ikka Venemaal ja sulle kingitakse midagi. Sulle meeldivad näiteks mõned vene bändid või videofilmid. Väikesed sellised momendid on olulised: vene raadio, teler. Eestis on inimestel kaasaegsed asjad. Praegune Eestimaa läheb Euroopa poole, mida Venemaa ei tee.

Eestis on Puka maja üldse midagi erilist. Pukas on loodus, meie aed, Mummi ja kõik see meie maja. Kui on ümbrus ja suvi, siis loomulikult on mul selline tunne, et kui ma lähen Eestimaale, siis ma lähen puhkama. Kui ma õpiksin eesti koolis, siis oleks vastupidi.

Puka on Eestimaal ja ma olen põhimõtteliselt selles kultuuri kasvanud. Peterburi on alguses huvitav sõita, aga kui juba kuu aega läheb mööda, tuleb suur igatsus Puka järele ja see kestab kõik see aeg, kuni ma lõpuks sinna saan. Praegu on küll asi muutunud, mul on Peterburis kaaslasi tekkinud. Siin on mingi ebakindlus. Mul on üldse see jama, et pean valima kahe maa vahel. Ma ju ei tea, lähen Peterburi või Eestimaale edasi õppima. Kas see või teine ja ma pean muudkui valima ja valima. Igal pool on oma plussid ja miinused.

Inimesest sõltub üldse kõik see värk: eesti või vene kodu. Oluline on, kas inimene peab ennast eestlaseks või mitte-eestlaseks. Vene stiil on roosa voodi, igasugused kirjud vaibad. Stiil on kirev, kuidagi ilma detailideta. Kui inimene on kasvanud üles eesti kultuuris, võib isegi Venemaalt ostetud asjadega kavandada, kujundada oma kodu eesti moodi. Ma ei oska päris täpselt öelda, mis see eesti moodi on, aga lihtsalt tunnetan nii. Kui inimene peab ennast eestlaseks, elades Venemaal, saab ta ikka kuidagimoodi need eesti asjad kätte, kas või leiab antikvariaadist mõne eestikeelse raamatu. Või isegi venekeelse raamatu näiteks Tallinna kohta, aga seal on ikka Eestist kirjutatud.

Kodu on inimesed ja kujundus, inimesed kujundavad oma kodu. See on fakt. Ja nad kujundavad ennast selle järgi, kellena nad ennast tunnevad. Kui üks on venelane ja teine eestlane ja nad elavad koos, siis domineerib see, kes on tugevam. Ma ei hakka kodukujunduses rääkima telerist, makist, arvutist jne, mis on väga tähtsad. Olulised on just pisikesed asjad. Minu isiklikest asjadest on kõige tähtsamad need, mida mingi inimene on mulle kinkinud. Mulle tuleb asjadega meelde inimene, kes kinkis. Asi tuletab tavaliselt meelde nii inimest või kohta, olekut, meeolelu. Ma rändan nagu mööda asju.

Mõned asjad nagu tuletavad inimese äraolekut meelde. Vahel hakkab nutma või tuleb vastik tunne peale. On ka rõõmsaid asju, näiteks armsad pildid, kalendrid loomapiltidega. Kui see kalender oleks vene keeles, poleks nii. Kuna ta on Eestist, siis ma tuletan meelde, et on seal trükitud. Kui ma aga olen Eestis, mind kisub vene piltide poole, mida olen seal ostanud. See on jama, aga nii on.

Eestis ma igatsen mõnikord Peterburi järgi, just selle linna järele. Kesklinn on lihtsalt ilus, kunstiteos, kõnid nagu muuseumis. Mulle meeldivad ka võimalused, mida Eestis ei ole. Näiteks muusikapoeid, kontserdi-teatrivõimalused. Ma olen sünnist saadik nii elanud, kahe maa vahel. Ma tunnen linna lõhna, hääli, inimeste riietust. Kõige rohkem mõjub ikka see kevadise sula lõhn ja siis see silk-solk ja esimene vihm ja äike Peterburis. See on märk teeleminekust (Maimu, Juri tütar, 14-aastane, õpilane).

Tõesti väga raske on määrata, mis on kodu või mitte kodu. Iga inimene saab sellest omamoodi aru.

Kodu ei ole sünnikoht. Kodu ei ole koht, kus elatakse kaua. Kodu ei ole koht, kus on hea ja mõnus olla. Ometi ei ole ta ka see koht, mida sa ise muudad enda jaoks heaks. Ja kodu ei ole ka sõbrad ega inimesed, kellega tunned ennast koduselt. Ei ole koht, kuhu sa alati tuled või kus sind oodatakse. See ei tähenda loomulikult, et seda ei või kodus ka olla. Aga võib ka mitte olla.

Võtmeks, selle mõistatuse lahenduseks, võib minu meelest kasutada ainult ühte sõna – OMA. Aga seegi ei määra kodu. Sest tegelikult ükski sõna ei tähenda midagi.

Kui juudi kunstnik Chagall pidi Venemaalt ära sõitma, ta läks Pariisi ja ei näinud oma sünnilinna Vitebskit enam mitte kunagi. Vanemas põlves ütles ta ükskord, et iga kunstniku hinges peab olema oma Vitebsk. Muidu ei tule ta loomingust midagi välja. Peale sõda loobus Chagall oma “taastatud” sünnilinna tulemast. Linna, kus sajandi alguses oli 70 sünaagoogi ja kaks korda vähem kirikuid, ei olnud enam olemas.

Bulgakovi “Valges kaardiväes” on esimesest lehest viimaseni kirjutatud kodust. Seal on sõnu: “Mitte kunagi, kunagi ärge võtke lambivarje ära!” Ja siis tuleb juttu sellest, kui tühjaks ja võõraks muutub tuba, kui keegi korjab ärasõitmiseks asju, palja pirni valguse käes. Oma “oma” tõuseb selle raamatu iga lehekülje pealt. Ilma ümberjutustamata: ka kõige koledam punase habemega kojamees, kes on tegelikult teie surmavaenlane, naabrid, kes varastavad puid, ja kõige kohutavam sõda, mis tuli ja mis on veel tulemas... kõik on nii OMA. Mida teeb elus inimene, kellel seda ei ole?

Emil Tode “Piiririik” on samuti kodust. Mida ei olegi nagu olnud ja samas oli ja on, mida oli mõttetult ja viljatult maha jäetud ja mis ei lase kunagi ära minna. Kodust, mida häbenetakse ja millesse ollakse kiindunud.

See kõik ei ole reaalne elu? Ma ei ütleks niimoodi. Või on siis juba kõik, mis paberi peale pandud, irreaalne. Ka statistilised tabelid ja kardiogrammid?

Reaalsest elust: minu inglise keele õppejõud ülikoolis, umbes 70-aastane pooljuut ja poolkreeklane, sattus esimest korda koju mitu aastat tagasi. See juhtus Inglismaal. Tema jutu järgi käis ta seal tänavatel üksinda jalutamas ja lihtsalt vestles inimestega, kes juhtusid ette. Inglased ei ole suured vestlejad. Pererahvas majas, kus ta elas, ei jõudnud ära imestada, kuidas ta inimestega nii ruttu tuttavaks sai. Temaga rääkisid kõik. Magada ta ei saanud seal rohkem kui kolm tundi ööpäevas – “lihtsalt nii huvitav oli”.

Veel: inimesed ei ole ju ainukesed maapealse loomingu tulemused. Ja kui teised kunagi ei räägi ega kirjuta, ei tähenda see, et nad ei tunne midagi. Inimeste emotsioonid või siis viisakamalt öeldes tunded võivad olla ühised kogu loomade maailma jaoks. Miks linnud ei paljune Aafrikas? Miks üks pisike ja peaaegu ilma ajuta olend tuleb just siia ja teeb oma pesa konkreetse mätta otsa? Teaduslikult on kerge seletada, et nad ei paljune Aafrikas, sest talvel on päev lühike ja neil on rändeaeg ja sugusüsteem seotud fotoperioodiga. Et kõik on looduse poolt täpselt määratud ja geneetiliselt välja kujunenud. Ega inimestel ole muidugi seda sõltuvust päeva pikkusest. On siis nende tunded sellepärast ka kvaliteetsemad? Miks minu inglise keele õpetajal ei ole lapsi?

Situatsioon kordub: ise sattusin koju esimest korda 25-aastaselt. See oli Eestis. Nüüd küsin iseenda käest: mis tähendab kodu?

See tähendab, ei igal asjal, mida sa teed, on mõtet. Tasub tõesti teha. See tähendab veel, et kõik ümberringi on OMA. Nii loodus kui inimesed. Sa ei vaata neid kõrvalt. Sa ei vaata läbi klaasi. Nad on tõesti siin – kõik, üksipuha kes: naabrid, külalapsed, möödaminejad... Isegi kui sina ei mõista neid või nad ei mõista sind. Isegi kui olete vaenlased. Kodu tuleb siis, kui sa ei ole enam rändur. Kuigi rändurina tunned ennast võibolla isegi mugavamalt, eriti kui oled sellega harjunud.

Ja siis tekib viimane küsimus: kas kodu ongi alati ainult selleks, et sealt ära minna? Kas tõesti? See on nii mõttetu, nii lootusetu, nii mitte millegi jaoks... Aga kui kodu on kusagil olemas, sa saad teha midagi ka mujal. See ei ole enam nii mõtet (Andra, 26-aastane, bioloog).

Igal küsitletud inimesel on omanäoline kodu ja sellele vastav eluviis. Võib märgata, et kodu mõiste on mõnele väga konkreetne, teisele lausa maailmavaateline. Suhtumise kujunemisel on oluline vanus, sotsiaalne kuuluvus ja haridus. Olulised on detailid, mida on kujundanud (mõnel rohkem, teisel vähem) lapsepõlvkodu. Kodudes leiduvad asjad ning nende paigutus peegeldavad isikut ja seega eluviisi.

Peterburis elavate eestlaste saatused on väga erinevad. Vanemaid inimesi on mõjutanud pigem välised, vägivaldsed asjaolud, mitte alati iseenda otsused. Tänapäeval on elus palju olemisvõimalusi. Kunagine hierarhiline maailm on killunenud. Infotehnoloogiavõrk süvendab kosmopoliitsust.

Noortele on iseloomulik elutunnetuse kiire vaheldumine. Neile on oluline olla mobiilne igas mõttes. Koduks on neile ka kohad, kus saab sõpradega koos olla.

Omaette probleem on kakskeelsus ja siin on kodu (vanemad) määrava tähtsusega. Teise keele omandamine lapseas on psühholingvistiline probleem, mis kaugeltki kõigi puhul ei anna häid tulemusi. Kahe keele mõjuväli on lapsele talutavam siis, kui sellele pööratakse kodus rohkem tähelepanu ja keelte kasutusväljad hoitakse lahus. Mõlema keele läbisegi kasutamine on lapsele liiga pingutav. Kakskeelsus annab suuremaid suhtlemisvõimalusi ja nõrgendab rahvuslikke eelarvamusi. Ent tulemuseks võib olla ka hoopis poolkeelsus ja sellest tulenev kultuuritus ning vahel koguni isiksuse lõhenemine. Võib tekkida marginalisatsioon, jäädakse kahe maailma vahele, kuulumata neist kummassegi.

Probleem on ju selles, kuivõrd ja kui kaua väikerahvad globaliseerivas maailma üldse omanäoliseks jääda suudavad. Eestlus muutub üha indiviidikesksemaks. Nii on asjad eestlastest emigrantide seisukohalt juba ammu, eriti suurlinnades. Ma arvan, et Venemaal oli eestlaseks olemine raskem kui Läänes, kus oli koos rohkem rahvuskaaslast ja materiaalne olukord võrreldamatult parem.

Peterburi kui suurlinn oma võimalusterohkusega omakorda soodustab erinevate väärtushinnangute paljusust, andes eneseteostuseks avara tegutsemisruumi. Siin sõlmitakse palju segaabielsid. Peterburi elanike sotsiaalne mobiilsus on suur. Sellele vastukaaluks on eriti oluline emotsionaalne lähedus, seotustunne teiste inimestega, et ennast paremini identifitseerida. Samas on tähtis suutlikkus muutuda, olla avatud ja paindlik (see on muidugi oluline maailma igas paigas).

Eestlase identiteet Peterburis on tugevalt isiksusekeskne. Loomulikult toetab seda referentsrühm teistest eestlastest. Nii jõuamegi jälle koduni. See, kuidas eestlasena olemist mõistetakse, sõltub sellest, kes on määratleja. Sellest johtuvalt erinevad ka eestimeelsete kodud. Eeltoodud katkendid iseloomustavad seda üsna ilmekalt.

Kokkuvõtlik kirjatöö

Orienteeruvalt 1 lk, kus vastad järgmistele küsimustele:

Milliseid uusi teadmisi konverents pakkus?

Kas mõni sinu varasem seisukoht muutus konverentsi arutelu käigus?

Milliste probleemide üle tahaksid edasi arutleda?

Kuidas hindad teistega jagatud kogemust?

...

Lõpptähtaeg 6. mai.